

Maria Karplukówna

Autorstwo "Historii w Landzie"

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 60/4, 169-182

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIA KARPLUKOWNA

AUTORSTWO „HISTORII W LANDZIE”

Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut” wśród niepewnych utworów Reja wymienia *Historię prawdziwą, która się zstała w Landzie, mieście niemieckim*, drukowaną u Macieja Wirzbięty w r. 1568, tak streszczając spory o autorstwo:

Z. Celichowski, S. Windakiewicz, M. Janik, H. Gaertner, J. Krzyżanowski przypisują autorstwo Rejowi. Przeczył temu W. Bruchnalski i A. Brückner, który przypisywał ten utwór początkowo M. Siennikowi, następnie J. Lubelczykowi, potem nieznanemu mieszczaninowi krakowskiemu.

Julian Krzyżanowski jako historyk literatury przysądził poemat Rejowi; nie mógł przy tym skorzystać z analizy językowej, bo w ówczesnym stanie wiedzy nie dało się jej przeprowadzić. Pisał on:

Zupełnie zrozumiałe ograniczenie pola obserwacji przy silnym apercytowaniu apriorycznych założeń wiedzy tu stale na manowce, od których nie uchronią żadne sprawdziany językowe, tak długo przynajmniej, dopóki nie rozporządza się odpowiednio bogatymi słownikami pisarzy indywidualnych, a tych trudno oczekiwać¹.

Słusznie Krzyżanowski postulował słowniki pisarzy, bo oto jak argumentowano w sporze o autorstwo *Historii*: Aleksander Brückner wskazywał wyrazy obce Rejowi: *oszczercy*, (nędza) *chłości*, *chudziec*, *ostarzały*, *z trzaskiem* ‘prędko’, *osuch* „i inne”². Henryk Gaertner replikował:

Trafia się wprawdzie w *Historii* jedno lub drugie słowo nie spotykane w innych tekstach Rejowych [...], ale to nie dowód przeciw jego autorstwu, bo może ich dawniej nie nasuwała treść i chwila³.

¹ J. Krzyżanowski, *Mikołaja Reja „Historia w Landzie”*. „Slavia” t. 10 (1931), s. 83—84.

² A. Brückner, *Spory o autorów*. „Przegląd Współczesny” t. 15 (1925), s. 144.

³ H. Gaertner, *O językowe sprawdziany autorstwa*. Lwów 1928, s. 7 (odbitka z „Pamiętnika Literackiego” 1928, z. 3).

Od rozprawy Krzyżanowskiego poświęconej *Historii* upłynęło przeszło 30 lat, dzięki zbiorom *Słownika polszczyzny XVI wieku* można zestawić słownictwo *Historii* i utworów Reja, a to pozwala mieć nadzieję, że ówczesne obawy autora co do wartości argumentów językowych okazały się płonne.

Przedstawiony artykuł składa się z trzech części: analizy cech gramatycznych *Historii* porównanych z cechami występującymi w autentycznych dziełach Reja, analizy słownictwa *Historii* nie spotykanego w dziełach Reja oraz zestawień frekwencyjnych.

Cechy gramatyczne „*Historii* w Landzie”

Problem cech gramatycznych starodruku, chociaż rozważany we wszystkich naszych historycznojęzykowych pracach, budzi najczęściej zastrzeżeń. Znane są bowiem przykłady ingerencji XVI-wiecznych drukarzy w język dzieła, ingerencji zmieniającej fonetykę, słowotwórstwo, fleksję do tego stopnia, że dopatrywanie się we wszystkim, co wydrukowane, znamion języka autora byłoby dużym uproszczeniem. Przypomnijmy cytowane przez Jana Łosia zmiany wprowadzone w wydaniu 2 (1564) *Rozmowy* Stanisława Orzechowskiego w stosunku do edycji z r. 1563: fonetyczne: *błądu* 1563 — *błędu* 1564, *powiedał* — *powiadał*, *po derewie* — *po drzewie*, *śrzebra* — *śrebra*; słowotwórcze: *najwyższa* — *nawyszsza*, *wszelakich* — *wszelkich*, *stanowiali* — *stanawiali*; fleksyjne: *cierniem* — *ciernim*, *dzielnościom* — *dzielnościom*, *w ludziach* — *w ludzioch*, *naszemi polskiem* — *naszymi polskimi*, *słyszemy* — *słyszemy* itd.⁴ Na podstawie zapisu *po derewie* można się spodziewać, że wydanie 1 było bliższe języka Orzechowskiego niż następne, chociaż za życia autora dokonane.

Czy w tym stanie rzeczy, kiedy drukowany przekaz nosi tak silne piętno wydawcy, możemy się zajmować poszukiwaniem gramatycznych cech języka autora *Historii* i zestawiać je z cechami języka Reja? Sądzę, że tak, bo w naszym wypadku jesteśmy w szczególnie sprzyjających okolicznościach. Zarówno anonimowa *Historia* jak *Zwierciadło* Reja były drukowane w tym samym roku 1568 i w tej samej oficynie Wirzbięty. Ocze-

⁴ J. Łoś, wstęp do: S. Orzechowski, *Polskie dialogi polityczne*. Wydali J. Łoś i S. Kot. Kraków 1919, s. IV—X. BPP 74. — O zmianach drukarskich zob. także: K. Piekarski, *Studia bibliograficzne*. „Sprawozdania PAU” 1939, nr 1, s. 14—15. — L. Zdanczewiczowa, *Zmiany w trzech pierwszych wydaniach „Postylli” Mikołaja Reja*. W: M. Rej, *Postylla*. Opracowali K. Górski, W. Kuraszkiewicz. Cz. 1. Wrocław 1965. BPP seria B, nr 14. — Z. Zierhofferowa, *Różnice językowe między III a IV wydaniem „Postylli”*. W: jw.

kiwać przeto należy drukarskich cech wspólnych, oboczności będą wskazywać na różnice w języku autorów. Po drugie, *Historia* jest utworem wierszowanym, do zestawienia z nią wybrałam identycznej objętości wierszowany fragment *Zwierciadła*⁵, różnice i podobieństwa uwidocznia się także w rymach. Główną pomoc w odnajdywaniu cech języka Reja świadczy poza tym rozprawa Władysława Kuraszkiwicza *Szkice o języku Mikołaja Reja*⁶.

Fonetyka. Samogłoski pochylone. Wahanie *a* pochyłonego i *a* jasnego występuje w rymach *Historii* i fragmentu *Zwierciadła* w ilości bardzo zbliżonej: 1,7% ogółu rymów *Historii* i 2% w Zdł. W obu tekstach wahania pojawiają się w ostatniej i przedostatniej sylabie rymu, np. *miłã* — *służyła* Hist A4 i *świętã* — *książęta* Zdł 212, *trãwił* — *bawił* Hist F5 i *słãwę* — *sprawę* Zdł 218.

Wahanie *é* — *e* występuje również w obu badanych tekstach, przy czym w *Historii* stanowi 7% ogółu rymów, w *Zwierciadle* zaś tylko 2,3%. W *Historii* zauważamy większy zakres rymowania *é* z *e*, dotyczy on bowiem ostatniej sylaby rymu, np. *panie* — *mieszkani(é)*⁷ D3, D3v, czego brak w Zdł. Następnie *Historia* wykazuje stosunkowo liczne rymy końcówek *-égo*, *-ému* deklinacji złożonej i *-ego*, *-emu* deklinacji niezłożonej, np. *lepsz(é)go* — *czego* C3, *rown(é)go* — *jego* Dv, *onemu* — *biedn(é)mu* A4v, *k temu* — *sw(é)mu* B3v — 32 razy. W *Zwierciadle* nie ma rymów *-ému* z *-emu*, są tylko *-égo* z *-ego*, np. *dobr(é)go* — *owego* 212, *z czego* — *gruntown(é)go* 214v, *jego* — *chłopski(é)go* 241v, *koronn(é)go* — *z tego* 246v — 18 razy. Z dalszych szczegółowych różnic *Zwierciadło*, poprzez rymy *bywa* — *mi(é)wa* 218, 241v, *sumnieni(é)* — *się odmieni* 213v, *każ-*

⁵ *Historia* liczy 1472 wiersze 13-zgłoskowe, tj. 19 136 sylab, wybrany fragment *Zwierciadła* zawiera *Przedmowę do poćiwego Polaka* — 970 wierszy 13-zgłoskowych, tj. 12 610 sylab, oraz z *Apostegmatów* 594 wiersze 11-zgłoskowe, tj. 6534 sylaby. W sumie fragment *Zwierciadła* liczy 19 144 sylaby (k. 211—218v; 240v—253). Par rymowych jest w *Historii* 736, w *Zwierciadle* zaś 782. — Korzystałam z następujących egzemplarzy: *Historia* — starodruk Bibl. Ossolineum, sygn. XVI.Qu.3431, *Zwierciadło* — egzemplarz transliterowany Pracowni Toruńskiej IBL.

⁶ W. Kuraszkiwicz, *Szkice o języku Mikołaja Reja*. W zbiorze: *Odrodzenie w Polsce. Materiały Sesji Naukowej PAN, 25—30 października 1953 roku*. T. 3, cz. 1. Pod redakcją M. R. Mayenowej i Z. Klemensiewicza. Warszawa 1960. Dla tej pozycji przyjęto skrót: KJR. Cyfra obok wskazuje stronicę. Oprócz tego zastosowano skróty: Zdł = M. Rej, *Zwierciadło* [...] Kraków 1568; Hist = *Historia* [...] w *Landzie* [...]. Kraków 1568; S1XVI = *Słownik polszczyzny XVI wieku* (i materiały do tegoż *Słownika*). Dla wyrazów zaczerpniętych z drukowanych tomów S1XVI podałam nazwiska pisarzy, pomijając kompilacje (np. SarnStat) i przekłady anonimowe (np. Calep). Poza tym skróty jak w S1XVI.

⁷ Oba starodruki nie znaczą *é*. Dlatego przypuszczalne *é* biorę w nawias, jako wprowadzone na podstawie znanych faktów z gramatyki historycznej.

d(é) — *zawždy* 241, wskazuje na wymowę śródgłosowego i wygłosowego *é* jak *i*⁸, czego nie spotyka się w *Historii*.

Wahanie *ó* — *o* w rymach występuje w obu tekstach bardzo rzadko: *worki* — *c(ó)rki* Hist C2v, *m(ó)wi* — *łakomcowi* E4, *m(ó)wić* — *łowić* Zdł 243. Ale rymy *ó* — *u* i *o* przed *r* — *u* są tylko we fragmencie *Zwierciadła*: *wzg(ó)rę* — *chmurę* 212v, *obr(ó)cić* — *wyrzucić* 252, *burdy* — *ordy* 249v. Dane z *Wizerunku*⁹ potwierdzają tę właściwość wierszy Reja, a zarazem cechę różniącą je od *Historii*.

Oboczność *mię*, *cię*, *się* // *mie*, *cie*, *się* przy czasownikach. W *Historii* konsekwentnie drukowano przy czasownikach *mię*, ale *cie*, *się*, np. *zwał mię* ktv, *mię* [...] *ratowała* E2v (w sumie 13 razy). Form *mie//mię* użyto po przeczeniu: *mie* [...] *nie przebaczy* 'nie zapomni' F5v, *mię* [...] *namniej nie ruszyło* D2v. Pozostałe zaimki przy czasownikach — zawsze *cie*, *się*, np. *cie* [...] *miłuję* D2v, *się* [...] *wstydzę* C3. W dziełach Reja Kuraszkiwicz obserwował oboczność *mie//mię* przy czasownikach, mianowicie *mie//mię* — 41 : 5 w *Wizerunku*, 89 : 56 w *Postylli*, czyli z przewagą *mie*, inaczej niż w *Historii*. Natomiast *cie*, *się* występują w wymienionych dziełach Reja bez form obocznych (zob. KJR 134).

Spółgłoski. W obu badanych tekstach zdarzają się średniowieczne paroksytoniczne rymy asonansowe¹⁰. Jest ich niewiele, ale przecież występują, np. w *Historii*: *krámow* — *liczmánow* C2, *mogło* — *uwiodło* D, *winien* — *pilen* F2v, *każdy* — *zawždy* F4v; w Zdł: *grodu* — *Bogu* 212, *pismo* — *wyszło* 215v, *przykrá* — *chytrá* 216v, *kazić* — *wprawić* 248v, *obrona* — *doma* 251. Czy taki stan rzeczy przekreśla wnioskowanie o wahaniami spółgłoskowych w rymach rzekomo pełnych? Bynajmniej. W przytoczonych asonansach wymieniano spółgłoski płynne *m* — *n*, *n* — *l*, *m* — *l* i zwarte *g* — *d*, *k* — *t*, *b* — *d*. Tymczasem językoznawcy interesują inne dwie wymiany spółgłosek: zastępstwo *sz*, *ż*, *cz* przez *s*, *z*, *c*, czyli tzw. mazurzenie, a po drugie, ujednoczenie wymowy *rz* i *ż*. Pod tym względem widać różnicę między *Historią* a Zdł. W *Historii* nie spotyka się śladów mazurzenia ani pomieszania *rz* — *ż*: *służyć* — *użyć* F2, *rzeczy* — *na pieczy* F4v, *bierze* — *w mierze* C4. Inaczej w Zdł: *czas* — *naszy* 217v, *srożej* — *gorzej* 244v. W *Wizerunku* Reja przykłady zbieżności *ż* — *rz* typu *możesz* — *orzesz* są wcale liczne (zob. KJR 168) i na tę cechę odróżniającą go od autora *Historii* trzeba zwrócić uwagę.

⁸ Na liczne rymy *Wizerunku* (w sumie 106 przykładów) łączące głoski *é* — *i* (*y*) zwrócił uwagę Kuraszkiwicz (KJR 161—163). Nie wynotowano natomiast rymów *é* — *e*, dlatego nie wiem, czy w wierszach Reja rzeczywiście nie spotyka się *-ému* — *-emu*.

⁹ Zob. KJR 160—161; większość z połączeń *ór* — *ur* (11), po jednym przed *m* i *j*. Nie wynotowano typu po *r*, jak cytowane wyżej *obrócić* — *wyrzucić*.

¹⁰ Zob. M. Dłuska, *Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej*. T. 1. Kraków 1948, s. 44, 58.

Użycie w rymie spółgłosek cz — ć, ż — ź spotyka się zarówno w *Historii* jak we fragmencie *Zwierciadła*: *placić — zinaczyć* Hist E, *możny — groźny* Zdł 247v, *grozi — trwoży* 250v. Zastanawia natomiast w *Historii* stosunkowo częsty, bo czterokrotny, rym *dosyć* (pisane: *dolyć* 3 r., *dość* 1 r.) — *prosić, wyprosić, podnosić* B2, B3v, Dv, E2v. Albo wyraz należy czytać *dosić*¹¹, albo mamy tu asonans występujący także w *Wizerunku*: *nosić — dosyć* 35v.

Szereg zjawisk słowotwórczych, fleksyjnych i składniowych widocznych w *Historii* zmuszona jestem pominąć, już to nie mogąc zdecydować, czy od autora, czy od drukarza pochodzą, już to wobec braku — na razie — odpowiednich opracowań dla języka Reja. Niektóre słowotwórcze i składniowe będą wykorzystane w rozdziale następnym.

Różnice leksykalne między „Historią w Landzie” a utworami Reja

Dzięki sporządzonym w pracowniach IBL indeksom wyrazowym dla utworów Reja i *Historii*¹² oraz wydanym już tomom *Słownika polszczyzny XVI wieku*¹³ mogę podać opatrzone liczbami frekwencyjnymi wykaz wyrazów występujących w *Historii*, notowanych zazwyczaj u różnych pisarzy XVI-wiecznych, a nie użytych ani razu w ogromnej i różnorodnej spuściźnie literackiej Reja. Nie będzie to „jedno czy drugie słowo”, jak przypuszczał Gaertner, a 7 wyrazów, które przykładowo wymienił genialny znawca staropolszczyzny Brückner, da się pomnożyć blisko dwudziestokrotnie.

białogłowski: mdłości *białogłowskiej* D2; w SłXVI 13 r. u Kochanowskiego, Paprockiego, Skargi, Strykowskiego, Wujka i Zbylitowskiego.

biedny: matka *biedna* A3v, starcowi *biednemu* A4v; w SłXVI 80 r. u Bielskiego, Budnego, Cieklińskiego, Czahrowskiego, Czechowica, Gosławskiego, Górnickiego, Grabowieckiego, Klonowicza, Kmity, Kochanowskiego, Leopoldy, Mączyńskiego, Mikołaja z Wilkowiecka, Orzechowskiego, Oczki, Pudłowskiego, Rybińskiego, Sarnickiego i Strykowskiego. Natomiast Rej upodobał sobie określenia: *nędzny* 1376 r., *marny* 474 (zob. KJR 357).

¹¹ Tak stale u Murzynowskiego. Zob. S. Rospond, *Studia nad językiem polskim XVI wieku*. Wrocław 1949, s. 211.

¹² *Historię w Landzie* oraz Reja *Postyllę, Psalterz, Rozmowę kota ze lwem, Wizerunk* i *Żywoć Józefa* opracowano w Zespole Poznańskim; *Apokalipsę, Figliki* i *Zwierzyńiec* — we Wrocławskim; *Kupca* i *Zwierciadło* w Toruńskim. Dla *Krótkiej rozprawy* mogłam wyzyskać wydanie w BPP (seria B, nr 1. Opracowali K. Górski i W. Taszycki. Wrocław 1953). Uprzejmości mgr Krystyny Nizio i dra Franciszka Pełowskiego zawdzięczam sprawdzenie lokalizacji wyrazów w *Postylli* i frekwencji w toruńskim indeksie zbiorczym materiałów do SłXVI.

¹³ Cytaty podaję w transkrypcji bez uwzględniania pochyleń, nieistotnych w tym rozdziale.

blażeński: kapturek *blażeński* D4; Fv, F3; w S1XVI 42 r. u Bazylika, Bielskiego, Czechowica, Klonowicza, Kromera, Kuczborskiego, Laterny, Mączyńskiego i Orzechowskiego.

bocianie: brzydkie [...] *bocianięta* B2; nie notowane poza tym w S1XVI.

chcenie: aż do mego *chcenia* D3v; w S1XVI 33 r. u Białobrzzeskiego, Czechowica, Górnickiego, Klonowicza, Orzechowskiego, Paprockiego, Szarzyńskiego i Wujka.

choże: *chożem* źle działała Dv; w S1XVI 11 r. u Budnego (*Biblia*), Groickiego, Leopoldy, Lubelczyka i Skargi. Spójnikiem „typowo Rejowskim”, jak pisze Ku-raszkiewicz (KJR 228), było *choćaj*.

chudziec: *chudziec* 'biedny starzec' C2; w S1XVI 4 r. u Bielawskiego, Górnic-kiego i Strykowskiego.

cieśń: w *cieśni* mieszka cnota E4; w S1XVI 9 r. u Artomiusza, Bielskiego, Budnego, Klonowicza, Kochanowskiego, Skargi, Strumieńskiego i Wiszniowskiego.

ciężec: kamień *ciężał* D4v; w S1XVI 7 r. u Glabera, Leopoldy i Mączyńskiego.

co: przybywa *co* i dzień czeladzi A3v; według autorki artykułu *co* w S1XVI (t. 3, s. 642), Krystyny Wilczewskiej, połączenie *co* i poza tym nie występuje.

czczy: kilka worków *tczych* 'próżnych' C2; w S1XVI 76 r. u Bielskiego, Biernata z Lublina, Budnego, Calagiusa, Falimirza, Gostomskiego, Klonowicza, Kochanow-skiego, Mączyńskiego, Opeca, Rybińskiego, Siennika, Stanisława z Rawy i Wujka.

czerstwo: *czyrstwiej* [...] imą sobą ruszać [...], *czyrstwo* [...] skaczą B2v; w S1XVI 18 r. u Bazylika, Bielskiego, Biernata z Lublina, Czechowica, Falimirza, Mączyńskiego, Paprockiego, Rybińskiego, Siennika i Skargi.

czerstwy: dziad i *czerstwy*, i mocny B2, Czując się [...] *czyrstwiejszym* E; w S1XVI 41 r. u Artomiusza, Bielskiego, Czechowica, Falimirza, Górnickiego, Gra-bowieckiego, Kochanowskich (Jana i Mikołaja), Laterny, Mączyńskiego, Siennika, Skargi i Wujka.

dochowan(y): śmierci *dochowan* F; w S1XVI 8 r.

doławić: Nie chce-ć zdechnąć, najlepiej kiedy jej *doławić* B3v; nie notowane poza tym w S1XVI.

dokuczyć: Skoro mu głód *dokuczy* F3v; w S1XVI 5 r.

domówił się: *wszakem się domówił* u was tej wolności D3v; w S1XVI 6 r.

dorobić: [zła przygoda] *by* go już *była* [...] *dorobiła* D4; w S1XVI 9 r.

dotrzepać: iżby mu cepami [...] *dotrzepano* D4v; nie notowane poza tym w S1XVI.

dozorca: by był [urząd] *dozorcą* prawa i sprawiedliwości Ev; w S1XVI 68 r. Zapisu z RejPosRozpr c2v nie można odnosić do Reja, gdyż *Rozprawę cudną* dodano w wydaniu 4 *Postylli* (1571).

drewka: *drewek* do komina drobnych nagotować C3v; nie notowane poza tym w S1XVI.

dziadowsko: całą noc *dziadowsko* nie spało C2v; C2v, C3, D3; nie notowane poza tym w S1XVI. Zwraca uwagę ekspresywny przyrostek *-owsko* w odniesieniu do osoby płci męskiej; przytoczone użycia z Hist są pierwszymi chronologicznie zapisami tej formacji w polszczyźnie. Linde podaje przykłady *dziadowsko*, *panow-sko* z XVIII, a *mnichowszczo* z XVII wieku¹⁴. Cytowane przez Bogusława Kreję ze *Słownika gwar polskich* Karłowicza *chłoposko*, *Zydosko* z Krakowskiego i *chło-piosko*, *koniosko* z Lubelskiego (opatrzone pytańnikiem) można uzupełnić zapisami z materiałów Pracowni Słownika Gwarowego PAN: *xyposko* (z politowaniem) Bronowice krakowskie, *kūńofsko* 'stary koń' Krzczonów lubelski, *panowsko* 'czło-

¹⁴ Zob. B. Kreja, *Rzeczowniki ekspresywne na „-sko” w języku polskim*. „Język Polski” 1968, z. 3, s. 211—212.

wiek z miasta' Poręby kolbuszowskie, *zydosko* w przezwisku *Łaniasty Zydosko*, bo obdarty je jak Zyd — Miechocin tarnobrzeczski¹⁵. Zapisy gwarowe wskazują na Polskę południową i południowo-wschodnią.

dziaduszek: nad tym *dziaduszkim* ubogim Cv; nie notowany poza tym w S1XVI.

dzielca: wiernemi dzielcami E2v; w S1XVI 6 r.

fascykuł: Związawszy leda papier [...] w *fascykuły* B4v; w S1XVI poza tym u Sarnickiego (1).

fraszka: *fraszki-ć* pod czas czytać nie wadzi mądreemu F5; w S1XVI 130 r.

hańba: k wiecznej *hańbie* B2, za hardego chlubaą prętka *hańba* chodzi F5v; w S1XVI 194 r. Jedyne zapis w dziele Reja w przedmowie Jana Seklucjana: z lekkością ich i *hańbą* RejKupSekl a4v.

i: w Hist 193 r.; równorzędnego zaś spójnika *a* użyto 196 r. Tak bliski stosunek liczbowy *i//a* jest właściwy niewielu utworom XVI-wiecznym, zazwyczaj góruje bądź *a*, bądź *i*¹⁶. U Reja wyraźnie przeważa *a*, więc: *a* 5001 — *i* 3200 RejAp, 316:174 RejFig, 805:404 RejJóz, 1423:576 RejKup, 20 042:8585 RejPos, 2509:1332 RejPs, 3067:1574 RejWiz, 7558:4868 RejZdł, 943:713 RejZwierz. Stan bliski równowagi obserwuje się u Glabera: *a* 839 — *i* 850 GlabGad; Górnickiego: 2507:2213 GórnDworz, 814:899 GórnRozm, 213:287 GórnTroas; Kochanowskiego: 302:322 KochFr, 113:106 KochMon, 81:92 KochTr, 44:42 KochZuz; Kromera: 787:758 KromRozm II, 1307:1275 KromRozm III; Mączyńskiego: 2718:2527.

indergmaszek: *indergmaszek* dano 'mieszkanie w tylnej części domu' Bv; nie notowany poza tym w S1XVI.

inwentarz: długow [...] *inwentarz* już spisał C; w S1XVI 67 r.

kaletka: kobietki z *kaletki* [...] wymknęły [...] pieniądze D3; w S1XVI 4 r.

kartka: Na drugiej [...] *kartce* takie słowa były D4v; w S1XVI 36 r.

kobietka: *kobietki* z *kaletki* [...] wymknęły Wszystkie jego pieniądze D3; nie notowane poza tym w S1XVI.

koczot: brać lada *koczoty* 'drobne pieniądze' Fv; w S1XVI 3 r.

koleński: pościel *koleńską* białą C3v; w S1XVI 51 r.

kondukt: Aby nad nim [zmarłym] wilije i *kondukt* śpiewano E4v; w S1XVI 3 r.

kostuszek: wzięwszy *kostuszek* w rękę B4; nie notowany poza tym w S1XVI. U autora *Historii* daje się zauważyć skłonność do używania zdrobniałego przyrostka *-uszek*: *dziaduszek*, *kostuszek*, *staruszek*, rzadkiego u Reja¹⁷.

kwartka: Nie *kwartką*, ale *beczką* [...] mierzyć B3v; nie notowana poza tym w S1XVI.

Land: *Land*, miasto w Niemcech A2v (w sumie 5 r.); nie notowane poza tym w S1XVI.

Licylijus: do *Licylijusa* pisząc tak Seneka E4; nie notowany poza tym w S1XVI.

liczman: bite *liczmany* Fv (w sumie 5 r.); w S1XVI 15 r.

łacwo: *łacwej* [...] uchowa A3v; nie notowane poza tym w S1XVI. Rej używa formy *łacno* (Pos 21 r., Wiz 18 r., Zdł 23 r.; zob. KJR 342).

łańcuchowy: są prawie psy *łańcuchowemi* E3v; w S1XVI 4 r.

ławnik: Wojta z *ławniki* E; w S1XVI 51 r.

¹⁵ Za ich udostępnienie składam podziękowanie prof. Mieczysławowi Karasiowi.

¹⁶ Dane liczbowe zawdzięczam autorce artykułów *a* oraz *i* w S1XVI, mgr Halinie Sławińskiej.

¹⁷ Tylko *garnuszek*, *koruszek* z nazw przedmiotów, a *staruszek* z nazw ludzi.

* Zob. KJR 347.

- łęźny*: *łęźna sowa* F4; w SłXVI 5 r.
- macierzyński*: *Macierzyńskim* sie ścirwem [jaszczorki] wychowują B3; w SłXVI 53 r.
- napomnieć*: *Żeś mię z tego napomniała* A4, *Przestrzec mię i napomnieć* D2; w SłXVI 21 r.
- niedrzewej*: *Niedrzewej* sie ich puszcza, aż gdy [...] obaczą B2v; nie notowane poza tym w SłXVI. Także wyrazu *drzewiej* nie spotykamy u Reja.
- niegłupie*: *niegłupie* począć sobie raczył C3v; w SłXVI 61 r.
- niegruntowny*: może je [pisma] tak każdy krzcić, że są *niegruntowne* ktv; w SłXVI 3 r.
- niemądrze*: *niemądrze* szafował Bv; D4v; w SłXVI 18 r.
- obmowisko*: *dla obmowisk* F6; w SłXVI 9 r. Jedyne zapis w dziele Reja we wstawkach do wydania 4 *Postylli* (1571): szkarade *obmowiska* RejPosWstaw [110³]v.
- obrachować sie*: *gdyby sie* był chciał z mieszkciem *obrachować* D3; w SłXVI 13 r.
- odgryzać sie*: *nieborak odgryzał sie* nędzy Bv; w SłXVI 3 r.
- odmłodzony*: starość *odmłodzoną* B2v; nie notowane poza tym w SłXVI.
- ostarzały*: w *leciech ostarzałych* B; B4v; w SłXVI 8 r.
- osuch*: Nie [...] dla młynarza, jako dla *osucha* 'kołacza' D4; w SłXVI 5 r.
- oszczyrca*: *oszczyrce* szczypali F6; w SłXVI 3 r.
- partań*: przynieś koszulę *panowę* C3v; w SłXVI 2 r.
- partać*: Inem *partać* F5v; nie notowane poza tym w SłXVI.
- pełniuczko*: *nasypał pełniuczko* C2; nie notowane poza tym w SłXVI. Ze zdrobnień przysłówkowych na *-uczko* spotykamy u Reja: *maluczko* (26), *cichuczko* (5), *drobniuczko* (1), *niziuczko* (1), *raniuczko* (1), *rowniuczko* (1) (zob. KJR 356).
- pobudka*: *bogactwa* [...] Są *pobudką* ku złościom E4; w SłXVI 133 r. Jedyne zapis w dziele Reja: *pobudkę* ku rozmaitym zbytkom RejPosWstaw [41³], dodano w edycji pośmiertnej.
- pochłanać*: [łakomy] *pochłanie* oprócz smaku wszego E4; w SłXVI 2 r.
- podziw*: *w podziw* skarby mając E3v, jego sprawa wszystkim była *w podziw* F2; w SłXVI 18 r.
- pokąd*: *pokąd* tu jest żywy Ev, *pokąd* jeszcze był żyw F2; w SłXVI 50 r. U Reja w tej funkcji *póki*: Wiz 14 r., Pos 34 r. (zob. KJR 235).
- pomieszkać*: z tobą wola *pomieszkać* mam C4; C4v; w SłXVI 20 r.
- poratować*: *nędze swej* [...] *poratować* D3; w SłXVI 39 r. Jedyne zapis w dziele Reja: *aby* [...] *poratował* [...] niedostatku onych ludzi RejPosWstaw 44, wprowadzono w wydaniu pośmiertnym.
- porzewieć*: *pewnie by* rozumy nasze *porzewiały* F6; w SłXVI 4 r.
- poszeptem*: *taż msza poszeptem* jako i śpiewana B4; w SłXVI 10 r.
- pościółka*: w *brudnej koszuli* i *w pościółce* C3; w SłXVI poza tym u Bielskiego (1).
- potargnion(y)*: k chwale jego [Boga] Będę mógł być *potargnion* F5v; w SłXVI poza tym u Czechowica (1).
- potomny*: na czasy *potomne* A2v; F5; w SłXVI 130 r.
- powłoczny*: nie *powłoczny* pan C4; nie notowane poza tym w SłXVI.
- pożegnać sie*: *tamże sie* z nim zaraz *pożegnali* E3; w SłXVI 33 r.
- prócz*: *gadziny jad* swój [...] W sobie *prócz* obrażenia [...] *wstrzymawają* 'bez szkody dla siebie' F4; w SłXVI 236 r. U Reja częste *bez* i *przez*, np. Wiz 180:64, Pos 384:913 (zob. KJR 237).

przegniewać: *jeslim* cie [...] *przegniewała* C4; w S1XVI 8 r.

przemieszkąć: *Zebyś* też u mnie w domu mało *przemieszkąć* chciał D3; w S1XVI 32 r. Jedyne użycie w dziele Reja: dziś w domu twoim chcę *przemieszkąć* RejPos 348, pochodzi z perykopy ewangelijnej (Luc. XIX), w tym zwrocie podobnie tłumaczonej w *Biblii* Leopolda (1561): dziś ja muszę *przemieszkąć* w domu twoim. Wiadomo zaś, że ks. Jan Leopolda przygotował do druku starszy, nie znany bliżej przekład¹⁸.

przesypować: z jednego worka w drugi *przesypował* C3; poza tym w S1XVI z anonimowego ActReg (1).

przyszróbować: *Namiotek* [...] nad łożko będzie *przyszróbować* C3v; nie notowane poza tym w S1XVI.

rozerwanie: Iż się to *rozerwanie* zostało między nama ‘zatarg’ Dv; w S1XVI 150 r.

ruszon(y): staruszek *ruszon* tymi słowki D2, pan stary *ruszony* chorobą D4v; B2v, E; w S1XVI 69 r.

służeczka: mnie [...] *służeczki* swojego [Boga] F5v; w S1XVI poza tym u Lubelczyka (2).

smucić się: staruszek barzo się jął *smucić* B; w S1XVI 58 r. Jedyne użycie w dziele Reja: *Niechaj się nie smuci* serce wasze RejPos 143v pochodzi z perykopy ewangelijnej (Ioan. XIV) podobnie przetłumaczonej w tym zwrocie w *Nowym Testamencie* Szarffenbergerowskim (1556): *Niechaj nie smuci się* serce wasze. Poza tym u Reja *smęcić się* (zob. KJR 138). W rzeczowniku występują u Reja *smutek* i *smętek* (KJR 181).

starców: lepsza sprawa *starcowa* [w druku: *Itarcowá*], aniż przed tym była D4; w S1XVI ponadto 2 razy u Bielskiego i Mączyńskiego.

stępia: *Pirwey* się *stępią* szłapał, a dziś inochodą D4; w S1XVI poza tym u Bielskiego (1).

stolarz: szedł mimo *stolarza* Cv; w S1XVI 12 r.

strawować się: *Aby się* tym [...] w drodze *strawowali* F3; w S1XVI poza tym u Mączyńskiego (1) i w anonimowym LibLeg (1).

stypa: na *stypę* [...] prosili E4v; w S1XVI 7 r.

szczupło: *szczupło* mierzy F4; w S1XVI poza tym u Mączyńskiego (2).

szkatułka: kupić *szkatułkę* chędogą [...], *szkatułkę* B4v; w S1XVI 4 r.

szrótarz: nająwszy *szrotarze* za sobą ją [skrzynię] nieść dał C2; nie notowany poza tym w S1XVI.

szulbryf: Miasto *szulbryfow* ‘zamiast rewersów’ trafił na gołe ceduły C; w S1XVI w różnych postaciach fonetycznych u Groickiego (1), Klonowicza (1), Orzechowskiego (1) i Seklucjana (1).

szyderstwo: was oszydzono [...] *szyderstwo* F; w S1XVI 34 r.

¹⁸ Zob. R. Świętochowski, Leonard Niezabitowski tłumaczem „Biblii” Leopolda. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1961, nr 5. Niezabitów leży w pow. opolskim woj. lubelskiego. Szereg zbieżności między cytatami z *Nowego* i *Starego Testamentu* w RejPos a *Biblią* Leopolda wydobyl K. Górski („Biblia” i sprawy biblijne w „Postylli” Reja. „Reformacja w Polsce”, t. 12 (1953—1955), s. 106—110), dochodząc do wniosku, że cytaty starotestamentowe wywodzą się ze wspólnego dla RejPos i Leop średniowiecznego przekładu. Natomiast perykopy ewangelijne Leop miałyby być w wielu pomysłach wzorowane na wyd. 1 RejPos, co z kolei zasługuje na dalsze badania w świetle słownictwa Rejowego. Wiele odrębności słownikowych ewangeliarza *Postylli* przytoczył i rozpatrzył Kuraszkiewicz (zob. KJR 181—193).

teologija: gdyby ustawicznie *nad teologiją* Mieli siedzieć [uczeni] F5; w SłXVI 22 r.

tkniony: będąc *tkniona* tą nowiną Dv; w SłXVI 4 r.

towar: *towar* barzo tani [...], lekki *towar* F5; F; w SłXVI 209 r.

trafiac sie: wždy *sie* [...] *trafia* takich dosyć B2; w SłXVI 92 r. Trzy zapisy w dziele Reja: częstokroć *sie to trafia* RejPosWstaw [41²]v, [41³]v, 42, wprowadzone w wydaniu pośmiertnym.

trawić: prożno [...] czasy swoje *trawił* F5; w SłXVI 252 r.

trudzić sie: Nie *trudząc sie* tam i sam C4v; w SłXVI 21 r.

ulewać sie: z pełnego nigdy *sie* tam nic nie *ulewa* E4; nie notowane poza tym w SłXVI.

upośledzić: na dziale [...] nas *upośledzono* A4v; w SłXVI 7 r.

urzędnie: sąd zagajono Aby *urzędnie* [...] postąpiono E; w SłXVI 32 r.

wdawać: Łakoma chuć [...] je w to pragnienie *wdawa* E4; w SłXVI 23 r.

wdowiec: *wdowcem* zostawszy A3; w SłXVI 14 r.

w dwójnasób: W *dwojnasob* niż nakład był wszystko zrabowano A4v; w SłXVI *dwojnasob* 17 r.

wezbranie: jako *wezbranie* wod F4; w SłXVI poza tym u Bartłomieja z Bydgoszczy (1) i Mączyńskiego (2).

wieko: u skrzynie *wieka* uchyłili Fv; w SłXVI 11 r.

wieśnić: rozum prosty *aby* wždy *nie wieśniał* F5; nie notowane poza tym w SłXVI.

wstrzymawać: gadziny jad swój [...] W sobie [...] *wstrzymawają* F4; w SłXVI poza tym u Czechowica (1).

wsypać: winnej żofeczki [...] Uczynię [...] *wsypawszy* korzenia C3v; w SłXVI 104 r.

wszróbować sie: Aby *sie* w łaskę jego zaś mogła *wszróbować* D2v; D4; w SłXVI poza tym u Mycielskiego (1) i Strykowskiego (2). Por. wymienione wyżej *przy-szróbować*, także nie używane przez Reja.

w trójnasób: w *trojnasob* wczasy swe u mnie byście mieli D2v; w SłXVI *trojnasob* 4 r. Por. wyżej wymienione *w dwójnasób*.

wychowywać sie: *sie* [...] *wychowują* B3; w SłXVI poza tym u Bielskiego (2).

wycieńczać: *wycieńcza* dobrodziejstwa F4; w SłXVI 7 r.

wymowiony: Miej mię za *wymowioną* A3v; w SłXVI 46 r. Jedyne użycie w dziele Reja: *miej mię za wymowionego* RejPos 157, pochodzi z perykopy ewangelijnej (Luc. XIV), podobnie w tym zwrocie tłumaczonej w *Nowym Testamencie* Szarffenbergerowskim (1556): *miej mie wymowionego*, i w Leop (1561): *miej mie za wymowionego*.

wyprzątnąć: *wyprzątnąć* przednie gmaszki C3, *wyprzątnicie* ty tam gmaszki C3v; w SłXVI poza tym u Powodowskiego (1) i Strumińskiego (1).

zachowały: przyjacioł z dawna *zachowały* 'wypróbowanych' B; B4v; w SłXVI 55 r. W dziele Reja jedynie w życiorysie, podpisanym przez Trzecieckiego¹⁹: był człowiek poćciwy, *zachowały* 'mający zachowanie, tj. poważany, wpływowy', dworski, znajomy wszem RejZdł 276.

zagaic: sąd zagajono E; w SłXVI 12 r.

zali: pojedę k niemu. *Zali* go będę jako mogła przywieść Dv; w SłXVI 140 r.

¹⁹ Co do sporów o autorstwo *Zyciorysu* zob. ostatnio: T. Ulewicz, *Zywoť i sprawy poćciwego ślachcica polskiego Mikołaja Reja*. W zbiorze: *Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver*. Roma 1962.

Jedyne użycie w dziele Reja: *zali* może kto zbierać z cierzni winne jagody RejPos 186v, pochodzi z perykopy ewangelijnej (Mat. VII), podobnie w tym zwrocie tłumaczonej w *Nowym Testamencie Szarffenbergerowskim* (1556): *Zali* zbierają z cierzni jagody winne.

zamorzyć: *zamorzywszy* ‘uśmierciwszy’ B3; nie notowane poza tym w SiXVI.
zapleśnić: *by* mi długo leżąc [towar] *nie zapleśniał* F5; nie notowane poza tym w SiXVI.

zaskakiwać: około drzwi [...] *zaskakuje* C2v; nie notowane poza tym w SiXVI.

zasmolić: trunę [...] *zasmoliwszy* E4v; nie notowane poza tym w SiXVI.

zasuszać: Gdy pierzem porostą, a poczną *zasuszać* B2v; nie notowane poza tym w SiXVI. Rej używał jednak dokonanego czasownika *zasuszyć*, np. *Latasz, a snaś nie zasuszył* RejRozpr A4 i dalsze przykłady z Reja i Biernata z Lublina w komentarzu do wydania RejRozpr w BPP, s. 194. Brak czasownika niedokonanego w słownictwie Reja należy więc uznać za przypadkowy.

zbraniać się: rodzicom służyć *się zbraniają* A3, ojca swego *chowac się zbraniały* B4; w SiXVI 66 r.

zgołociec: ciała ich [starych bocianów] *kiedy zgołocieją* B2v; w SiXVI poza tym u Sarnickiego (2).

zmiękczone(y): *zmiękczone* tymi słowki C4v; w SiXVI 19 r.

zrachować: wszystko *zrachowano* A4v; C3; w SiXVI 11 r.

zwiędnąć: przez jedną noc [trawa] *zwiędnie* F5v; w SiXVI 20 r.

zwolić: na wszystko *zwoliła* C4v; w SiXVI 52 r.

żałomsza: *żałomszą* śpiewano E4v; w SiXVI 7 r.

żebractwo: ten sobie jedna *żebractwo* gotowe, Który da za żywota dzieciom majątności C; w SiXVI 8 r.

Nasuwa się pytanie, czy przedstawione tu wyrazy różniące *Historię* od utworów Reja stanowią zbiór przypadkowy, czy dadzą się ułożyć w jakieś kręgi znaczeniowe, rzucające światło na przynależność ich autora. I dalej: czy jednakowo ważny jest brak u Reja każdego z wymienionych wyrazów, np. *biedny* i *bocianie*? Zacznę od drugiego pytania. Jeszcze u schyłku XIX w. Wincenty Lutosławski zestawiał z wcześniejszych prac różnych autorów 500 cech językowych spotykanych w dziełach Platona i podzielił je na cztery klasy ważności oparte na frekwencji²⁰. Lutosławskiemu chodziło o ustalenie w ten sposób kolejności powstawania dialogów Platona. Ale częstość występowania nie jest obojętna także przy porównywaniu słownictwa pisarza ze słownictwem jego epoki. Bardziej znaczące jest pomijanie przezeń lub zastępowanie innym wyrazu często używanego niż wyrazu rzadkiego. Toteż za argument dużej wagi co do autorstwa *Historii* świadczący przeciw Rejowi należy uznać nieobecność w dziełach Reja notowanych w *Historii* wyrazów częstych w polszczyźnie XVI w. (liczę od 50 zapisów): *biedny* (80), *czczy* (76), *dozorca* (68), *fraszka*

²⁰ Zob. W. Lutosławski, *The Origin and Growth of Plato's Logic*. London 1897, s. 76–151. Najmniej ważne były słowa użyte 1 r. w poszczególnych dialogach, ważniejsze — użyte 2 r., bardzo ważne — użyte więcej niż 2 r., zależnie od długości dialogu, najważniejsze — bardzo często używane, np. więcej niż 2 r. na dwu stronicach.

(130), *hańba* (194), *inwentarz* (67), *koleński* (51), *ławnik* (51), *macierzyński* (53), *nieglupie* (61), *pobudka* (133), *pokąd* (50), *potomny* (130), *prócz* (236), *rozerwanie* (150), *ruszony* (69), *smucić się* (58), *towar* (209), *trafiać się* (92), *trawić* (252), *wsytać* (104), *zachowały* (55), *zali* (140), *zbraniać się* (66), *zwolić* (52).

Na drugim miejscu stawiałabym wyrazy wchodzące w skład jakiejś uchwytnej gramatycznie całości, np. kategorii słowotwórczej sufiksów: *-owsko* (*dziadowsko*), kategorii liczebników mnożnych: *w dwójnasób*, *w trójnasób*, kategorii składniowej spójników i partykuł: *choćże*, *pokąd*, *prócz*, *zali*, równorzędne użycie spójników *a//i*.

Za wymowne, lecz czasem przypadkowe, uważam wyrazy nie spotykane w całym zebranych zasobie słownictwa w. XVI, a notowane tylko w *Historii*: *bocianie*, *dodawić*, *dotrzepać*, *drewka*, *dziaduszek*, *indergmaszek*, *kobietka*, *kostuszek*, *kwartka*, *Land*, *Licylijus*, *łacwo*, *niedrzewej*, *odmłodzony*, *partać*, *powłoczny*, *przyszróbować*, *szrótarz*, *ulewać się*, *wieśnieć*, *zamorzyć*, *zapleśnieć*, *zaskakiwać*, *zasmolić*, *zasuszać*. Trafiają się wśród nich warte podkreślenia archaizmy: *niedrzewej*; terminy specjalne (rzemieślnicze): *partać*, *przyszróbować*, *szrótarz*; ciekawe, emocjonalnie zabarwione formacje odrzeczownikowe: *powłoczny*, *wieśnieć*. Ale w tej właśnie grupie znajdują się wyrazy, o których pisał Gaertner, że nasuwała je „treść i chwila”, więc: *Land* i *Licylijus*, *bocianie*, *kobietka* i *kwartka*, *zaskakiwać* i *zasuszać*, bo przecież znane są z XVI w. *bocian*, *kobieta*, *kwarta*, *zaskoczyć* i *zasuszyć*.

Z kolei zwróćmy uwagę, do jakich kręgów znaczeniowych odnoszą się wyrazy nie spotykane u Reja, a występujące w *Historii*. Są to przede wszystkim określenia dotyczące życia miejskiego i rzemiosła: *indergmaszek*, *koczot*, *kwartka*, *liczman*, *obrachować się*, *partać*, *przyszróbować*, *stolarz*, *szrótarz*, *towar*, *wszróbować się*, *zasmolić*, *zrachować*, *żebractwo*; używane w urzędach i sądownictwie: *dozorca*, *dzielca*, *fascykuł*, *inwentarz*, *kartka*, *ławnik*, *oszczyrcza*, *szulbryf*, *upośledzić*, *urzędnie*, *zagaić*; przedmioty i urządzenia domowe: *drewka* (do komina), *kaletka*, *koleńska* (pościel), *kostuszek*, *łańcuchowy* (pies), *osuch*, *pościółka*, *szkatułka*, *wyprzątnąć*; obrzędy katolickie: *kondukt*, *stypa*, *żałomsza*. Na podstawie tych m. in. określeń mógł powiedzieć Brückner o autorze *Historii*: „pisał ją katolik [...], nie protestant, mieszczuch, nie szlachcic, [...] żak, nie nieuk”²¹.

Zestawienia frekwencyjne

Podaję dla *Historii* stosunek wyrazów odmiennych do nieodmiennych, rymów gramatycznych do niegramatycznych, wyrazów użytych jeden raz do częściej używanych, wreszcie kolejność częstości użycia od I do XXV

²¹ Brückner, *op. cit.*, s. 144.

miejsca w tabeli frekwencyjnej. Jeżeli referaty Sesji Rejowskiej przyniosą odpowiednie zestawienia dla dzieł tego pisarza, wówczas będzie można także wymienione tu kwestie włączyć do dyskusji o autorstwie *Historii w Landzie*.

Na ogólną liczbę 10 906 wyrazów (nie hasel) *Historii* — wyrazów nieodmiennych, czyli przyimków, spójników i partykuł, jest 3494²². Wynosi to 32,05% całości.

Na 736 par rymowych *Historii* — 594, czyli 80,7%, stanowią rymy gramatyczne, zaś pozostałe 142 — rymy niegramatyczne²³. Wśród gramatycznych 12 razy występują składowane, a w tych z kolei 10 ogranicza się do rymu ostatniej sylaby, np. *mieszkać chciał — wczasy miał* D3, dwa zaś rymują obie końcowe sylaby wiersza, np. *złoty — oto tych* A4, *o tym — potym* B3. Wśród niegramatycznych jest 10 par składowanych, a wśród nich 6 rymujących ostatnią sylabę, np. *pochowan — zacny stan* C, *w podziw — był żyw* F2, pozostałe 4 rymują obie końcowe sylaby, np. *wychowanie — na nie* B2, *owce — kto chce* C4.

Jeżeli chodzi o stosunek wyrazów użytych jeden raz do użytych więcej razy, to na 1734 hasła *Historii* jednorazowo użyto 881 hasel, co stanowi 50,8%. Hasel użytych dwukrotnie jest 295, czyli 17%.

Sporządzając tabelkę najczęściej używanych w *Historii* wyrazów zestawiałam także dane z *Kupca*, *Wizerunku* i *Zwierzynca* Rejowego²⁴:

	<i>Historia</i>	<i>Kupiec</i>	<i>Wizerunk</i>	<i>Zwierzyniec</i>
I	ten (375)	ten (1823)	ten (3167)	ten (1411)
II	on (367)	a (1423)	a (3067)	on (1332)
III	w (252)	on (1342)	on (2588)	a (943)
IV	nie (234)	nie (1259)	nie (1891)	z (849)
V	a (196)	co (868)	w (1806)	nie (837)
VI	i (193)	w (818)	z (1730)	na (807)
VII	z (173)	ja (807)	na (1688)	w (720)
VIII	swój (164)	być (783)	i (1574)	i (713)
IX	na (158)	na (750)	co (1330)	co (541)*
X	być (154)	mieć (651)	być (1302)	być (520)
XI	mieć (148)	bo (610)	jako (931)	bo (420)
XII	co (131)	iż (591)	już (906)	mieć (402)
XIII	ja (121)	ty (580)	iż (864)	gdy (328)
XIV	który (114)	i (576)	bo (848)	iż (321)
XV	tak (99)	tak (512)	wszytek (754)	swój (319)
XVI	iż (97)	już (508)	mieć (752)	-ć, -ci (301)

²² Za dokładne obliczenie dziękuję mgr Annie Karasiowej.

²³ Do gramatycznych zaliczyłam rymy sufiksalnie-fleksyjne i rdzenne, więc mniej niż brał pod uwagę S. Rospond (*Język i artyzm językowy Jana Kochanowskiego*. Wrocław 1961, s. 178—179).

²⁴ *Kupiec* i *Zwierzyniec* na podstawie indeksów Pracowni IBL, *Wizerunek* według opracowania KJR 238, cyfry dla *a* oraz *i* jak na s. 175.

XVII	że (91)	-ć, -ci (482)	tak (720)	ja (299)
XVIII	już (85)	swój (413)	też (661)	tak (261)
XIX	tam (82)	wszytek (340)	swój (659)	jako (249)
XX	chcieć (76)	pan (335)	gdy (633)	by (248)
XXI	się (75)	tu (334)	tam (584)	do (233)
XXII	też (70)	też (301)	by (567)	też (229)
XXIII	móc (69)	jako, się (286)	o (563)	król (226)
XXIV	ociec (62)	ale (280)	on, onego (554)	ale (213)
XXV	za (61)	za (265)	ty (552)	każdy (219)

Obok rzucającej się w oczy tożsamości I pozycji (*ten*) i prawie dokładnej zgody co do pozycji niektórych zaimków (*on*), przyimków (*na*), partykuł (*tak, nie*) i czasowników (*być, mieć*) uwydatniają się interesujące różnice między *Historią* a utworami Reja. O jednej z nich, a mianowicie pozycji *a//i*, pisałam poprzednio, teraz dodam drugą parę spójników: *iz//że*. W *Historii* sąsiadują z sobą ilościowo: *iz* 97 — *że* 91. Tymczasem u Reja w *Kupcu*: *iz* 591 — *że* 181, w *Wizerunku* 864 : 399, w *Zwierzyńcu* 321 : 162. Poza tym warto wspomnieć różnice w pozycjach *bo* i *który*. Częste u Reja *bo* (na XI, XII i XIV miejscu), w *Historii* występowałyby dopiero na — nie cytowanym tutaj — XXIX (54 razy). Odwrotnie *który*: w *Historii* na miejscu XIV, natomiast u Reja w *Kupcu* byłoby na XXVII (245), w *Wizerunku* na XXXIII (456), zaś w *Zwierzyńcu* aż na XXXIX (144).

Sumując uważam, że różnice językowe między *Historią* a utworami Reja każą odrzucić autorstwo tego pisarza. Dalsze badania nad polszczyzną XVI w. pozwolą, mam nadzieję, na ujawnienie nazwiska poety. Tymczasem posłużę się cytatem z *Historii*: „Masz wolny targ, szacujże, jako raczysz, panie!”